

PEDAGOGIKA O WARTOŚCIACH W ŻYCIU CZŁOWIEKA

Marian WŁOSIŃSKI

Human beings are entities structurally written into the web of social relations. The man is himself through truth. One of the most basic human needs is the need of connection with sense, values and norms. If nobody and nothing transfers fundamental knowledge, the hierarchy of values and sense of life, then the threat of the lack of sense and norms arises.

Returning to norms and values, returning to ethics has become the matter of 'to be or not to be' for the present-day human. Knowledge ultimately serving the truth should be serving peace and development. Theological knowledge underlines the existing threats. Theology enhances the fact that experiencing the sense of labour is possible, as long as it is embedded in the positive way into the general environment of human life: a happy family, the feeling of interpersonal solidarity, social context in which human dignity is respected and justice is pursued reliably.

W ostatnich latach rośnie praktyczne i teoretyczne zainteresowanie duchowością człowieka. Kto bowiem wchodzi w głębokie doświadczenie duchowe, w doświadczenie i w rozeznanie swoich stanów wewnętrznych, spontanicznie szuka pomocy w określaniu własnej sytuacji duchowej w dialogu z doświadczonym człowiekiem, który jest autorytetem moralnym i w pełni szanuje godność każdego człowieka. Wyrazem godności człowieka i wspólnot narodów jest patriotyzm. Jest on postawą miłości i otwartości człowieka wobec świata wartości, stanowiących ojczyste środowisko życia człowieka i jego wspólnot. Poprzez patriotyzm konkretny człowiek, rodzina, wspólnota lokalna czy narodowa wyraża swą osobowość, dając świadectwo swej duchowej, kulturowej i politycznej tożsamości. Nie można mówić, a tym bardziej działać na niwie kształtowania postaw patriotycznych bez odniesienia do wyznawanej wiary religijnej, rodzimej kultury i przynależności do szerszych wspólnot cywilizacyjnych wedle których postrzega się i ocenia zarówno tradycję, jak i współczesność, oraz perspektywy przyszłości [1].

Patriotyzm oznacza miłość ojczyzny, własnego narodu, jedność i solidarność z własnym narodem, z szacunkiem dla innych narodów i poszanowaniem ich suwerennych praw, godności każdego człowieka i narodów. Połączony jest z gotowością do ofiar dla ojczyzny i w jej obronie. Jest przeciwieństwem kosmopolityzmu i szowinizmu jako skrajnego nacjonalizmu. [2]. Patriotyzm domaga się szczególnie dwóch postaw, które są ze sobą związane: wierności i ofiarności. Należą do nich między innymi świadomość personizacji w procesie nauczania i uczenia się bycia człowiekiem; osobowe traktowanie ludzi, orientacja podmiotowa w kształceniu; stwarzanie w nim sytuacji służących spotkaniu ludzi, jako osoby równe sobie, a jednocześnie różniące się. Inność osób nie burzy procesu ku prawdzie i wolności, jeżeli towarzyszy im system wartości. Błogosławiony Jan Paweł II uczył, że Europa potrzebuje ludzi otwartych na świat, ale kochających swój rodzinny kraj. Aktualnym pozostaje zadanie budowy

czasów, które nadchodzą, bo młodość poszukuje wzorów i przykładów. Znajomość i umiłowanie prawdy stanowi o mocy i wolności człowieka, o godności człowieka i narodu. [3]. To wymaga już w rodzinie fundamentalnych zasad patriotyzmu.

Patriotyzm oznacza budowanie siebie w relacjach z innymi. Patriotyzm to także cnota wyrażająca się najpełniej w relacji człowieka z ojczyzną, miejscem, kulturą, tradycją, obyczajami. Można wyróżnić : patriotyzm uczuciowo - sentymentalny związany z pewną tradycją, przywiązaniem do wartości, które budują pojęcie ojczyzny; patriotyzm obywatelski, dynamiczny, zaangażowany w trudną codzienność; patriotyzm tworzący kapitał społeczny, który jest czynnikiem dynamizującym rozwój kraju. Taki nowoczesny patriotyzm wymaga odbudowania więzi społecznych, szczególnie w środowiskach lokalnych, także przy pomocy rodziny, szkoły, Kościoła, organizacji obywatelskich oraz kształtowania postaw pro społecznych i pro państwowych. [4]. Rzetelna rodzinna formacja patriotyczna z natury swej jest wyrazem i owocem wychowania człowieka do prawdy, wiary i miłości, do ofiarnego czynu i odpowiedzialności za dobro wspólne. Dlatego edukacja patriotyczna obejmować musi całą osobę (intelekt, wolę, uczucia, sumienie) i z takim celem podejmować należy pracę formacyjną. Zespołową, bo patriotyzm jest nie tylko postawą jednostki, ale przede wszystkim wspólnoty. Bł. Jan Paweł II 29 X 1990 r. na audiencji dla uczestników rzymskiego spotkania Kraj -Emigracja powiedział, że chodzi o kształtowanie w narodzie zdrowego ducha patriotyzmu. Ojczyzna to jest dziedzictwo, które nie tylko obejmuje pewien zasób dóbr materialnych na określonym terytorium, ale nade wszystko jest jedynym w swoim rodzaju skarbcem wartości i treści duchowych, czyli tego wszystkiego, co składa się na kulturę narodu. Kolejne pokolenia strzegły tego skarbcza i współtworzyły go, nawet za cenę wielkich ofiar. W ten właśnie sposób uczyły się patriotyzmu, czyli umiłowania tego, co ojczyste, co jest owocem geniuszu przodków i co wyróżnia pośród innych ludów, a co równocześnie stanowi płaszczyznę spotkania i twórczej wymiany w wymiarze ogólnoludzkim. Każdy kraj potrzebuje świątłych patriotów, zdolnych do ofiar dla miłości ojczyzny i równocześnie przygotowanych do twórczej wymiany dóbr duchowych z narodami jednoczącej się Europy. Prawdziwy patriotyzm nakazuje kochać swój naród i wszystkie jego wartości, ale równocześnie szanować wartości innych narodów. Dlatego patriotyzm jest postawą otwartą, chce swój naród wzbogacać o inne autentyczne wartości. Prawdziwy patriotyzm stara się przyjmować postawę kompetentną i uczciwą wobec historii, wobec przeszłości. Patriotyzm dzisiaj oznacza również wychowanie do tego, by wszelkie podziały społeczne służyły trosce o dobro wspólne. Słowa: lud, naród i ojczyzna określają nie tyle pamięć, co wyrażają wspólnotową nadzieję. Miłość ojczyzny żąda od człowieka starań o prawość moralną. Człowiek niemoralny może tworzyć wybitne dzieła sztuki, bo

najważniejsze są talent i doświadczenie. Może nawet świetnie przysłużyć się ojczyźnie dzięki swoim zdolnościom. Jednak patriotyzm w sensie ścisłym nie jest dziełem sztuki, tylko cnotą, jego fundamentem musi być prawość moralna. Patriotyzm domaga się szczególnie: wierności i ofiarności, poznania i poszanowania godności każdego człowieka i narodu. Patriotyzm jest nie tylko jednym z fundamentów wolnego kraju, kluczem do zrozumienia historii walki o wolność i dobrobyt, ale także podstawą do budowania nowoczesnej tożsamości. Tylko narody szanujące swoją historię i tradycję mogą tworzyć mocną wspólnotę europejską. [5]. Od rodzinnego wychowania na tym polu zależą postawy młodych ludzi, którzy w przyszłości jako dorośli przejmą odpowiedzialność za kraj, Europę i świat. Uczył Bł. Jan Paweł II, że tak, jak nie można kochać wszystkich ludzi na świecie, jeśli najpierw nie nauczy się człowiek kochać swoich bliskich i samych siebie, tak też nie można być dobrym obywatelem świata, jeśli najpierw nie jest się dobrym obywatelem własnej ojczyzny i jeśli nie następuje coraz dojrzała integracja z własnym narodem. [6].

Autorytet w rodzinie jest służbą miłości. Osoba z autorytetem szanuje godność osobistą, stan, uzdolnienia, powołanie i posłannictwo każdego z członków rodziny. W rodzinie będącej jednością organiczną istnieje między rodzicami a dziećmi węzeł miłości. Przejawia się on w atmosferze przyjaźni rodzinnej i we wzajemnej współpracy zmierzającej do dobra wszystkich. Nawet wtedy, gdy wewnątrz wspólnoty rodzinnej nie ma faktycznych przepisów prawnych, które określałyby wizję wzajemnych stosunków, sama miłość budzi w rodzicach poczucie obowiązku i troski o rozwój cielesny, intelektualny, uczuciowy, moralny i religijny ich dzieci oraz w zakresie budowania podstaw odpowiedniego zabezpieczenia ich przyszłości. Dzieci mają obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa rodzicom oraz współpracy w dziedzinie dobrego funkcjonowania rodziny przez miłość. Społeczeństwo może i musi dbać o to, by były zapewnione warunki do wypełniania wzajemnych obowiązków w kręgu rodzinnym, wyrównywania braków i naprawiania błędów, poprzez odpowiednie prawo rodzinne. A wszystko to w zgodzie z charakterem, podstawowymi cechami i posłannictwem podstawowej wspólnoty, jaką jest rodzina. [7]. Ogromny wpływ na jakość wychowania mają przyjęte przez rodziców systemy wartości – odpowiednio dobrane, przemyślane i we właściwy sposób propagowane. Niewątpliwie elementem najbardziej przekonującym jest życie samych rodziców, ich sposób działania w konkretnych życiowych sytuacjach, a także kultura wzajemnego do siebie odnoszenia. Jakość tych czynników jest o tyle ważna, że dziecko, jak każda zresztą osoba, nie przyjmuje automatycznie podanych wzorów czy modeli, lecz wybiera takie, które mu są w stanie zapewnić maksimum rozwoju osobowościowego. Rodzice, którzy świadomie realizują w życiu swego dziecka proces wychowawczy, muszą pamiętać, że

aby ich dziecko stało się człowiekiem odpowiedzialnym, musi nauczyć się zachowywać równowagę pomiędzy prawami i obowiązkami. By móc osiągnąć ten trudny cel, pierwszymi, którzy winni sobie stawiać wymagania, powinni być sami oni sami. Jest to o tyle istotne, że każdy człowiek jest ze swej natury niesłuchanie czuły na wszelkie rozbieżności, fałsze czy kłamstwa, zwłaszcza te, które mają miejsce w życiu osób mu bliskich.

Kolejnym przejawem patriotyzmu jest troska o rodzinę: tę, w której się wzrasta i tej, do której założenia człowiek się przygotowuje. [8]. Silna rodzina jest niezawodną podstawą silnej ojczyzny. Zagrożona staje się ta ojczyzna, w której znaczna część obywateli to ludzie bezrobotni, źle wykształceni, niedbale pracujący, bierni. Podobnie w trudnej sytuacji znajduje się ta ojczyzna, w której przemysł jest przestarzały, która nie dysponuje nowoczesnymi technologiami, która musi importować drogie wytwory nowoczesnej myśli technicznej, a sama skazana jest głównie na sprzedawanie taniego surowca czy półproduktów. Rodzina jest pierwszą szkołą patriotyzmu. Patriota to ktoś, kto potrafi z podobnie myślącymi organizować skuteczne grupy nacisku, które sprawdzają na ile państwo chroni obywateli przed wszelkimi zagrożeniami, jak przed przestępczością i demoralizacją, na ile jest rozsądnie zorganizowane, na ile wspiera mądrą edukację, stwarza obywatelom szansę na solidne wykształcenie, chroni i promuje rodzinę oraz podstawowe wartości, takie jak miłość, prawda i odpowiedzialność. [9]. Wychowanie do szacunku i umiłowania własnej ojczyzny jest ważnym zadaniem wychowawczym rodziny, szkoły i Kościoła, zwłaszcza w dobie globalizacji. Tradycja, będąc pomostem między przeszłością i teraźniejszością, polega na przekazywaniu z pokolenia na pokolenie zjawisk historycznych, treści kulturowych, obyczajów, poglądów i wierzeń, sposobów myślenia i zachowania oraz norm postępowania wyróżnionych przez daną zbiorowość z całokształtu dziedzictwa kulturowego jako społecznie doniosłe dla teraźniejszości i przyszłości. Rodzina powinna podtrzymywać zwyczaje ojczyste, wyjaśniać ich sens oraz inspirować powstawanie nowych, budujących poczucie tożsamości. [10]. Wychowanie patriotyczne łączy się z procesem wdrażania w kulturę. [11]. Kultura, będąc wyrazem współmyślenia i współdziałania ludzi, jest przede wszystkim dobrem wspólnym narodu i podporą jego życia duchowego. [12]. W Europie kultura ma od początku bardzo ścisły związek z chrześcijaństwem, dlatego aby właściwie rozumieć, uczyć i przekazywać kulturę, trzeba uszanować to powiązanie. [13]. Wśród cnót tych wymienić należy zwłaszcza ofiarność, wierność, praca i pracowitość, gościnność, poczucie dumy narodowej oraz szacunek dla symboli ojczystych: godła, sztandarów i pomników bohaterów narodowych.

Chcąc lokować w przyszłości szczytne uczucia patriotyzmu trzeba wybierać z przeszłości. Musi być to świadomy wybór. Trzeba poszukiwać swej tożsamości w sferze idei i moralnych wartości. Historyczna świadomość

narodu jest pojęciem stałym, ale jej rozumienie ulega zmianom w zależności od czasu i przestrzeni. Trzeba wybrać te wartości, które pomogą przetrwać, ale i rozwijać się tu i teraz w tym miejscu geopolitycznym. Istotne są wartości, dzięki którym naród może się rozwijać: wolność i suwerenność narodu; prawo do własnej kultury narodowej; prawo do ziemi ojczystej; prawo do solidnej, rzetelnej i godnej pracy.

W dniu 17 sierpnia 2012 roku w Warszawie zostało podpisane przez Arcybiskupa Józefa Michalika, Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski i Cyryla I, Patriarchę Moskiewskiego i całej Rusi, wspólne przesłanie do narodów Polski i Rosji. Ten dokument został podpisany w duchu posłuszeństwa Ewangelii i w poczuciu odpowiedzialności za rozeznanie sytuacji współczesnego świata. Jest to ważne wydarzenie, które budzi nadzieję na przyszłość. Wyrosło na gruncie pragnienia budowania braterskiej jedności i współpracy Kościołów na rzecz krzewienia ewangelicznych wartości we współczesnym świecie. Dokument słusznie podkreśla, że przebaczenie nie oznacza zapomnienia. Pamięć stanowi bowiem istotną część ludzkiej tożsamości. Należy się ona także ofiarom przeszłości, które zostały zamęczone i oddały swoje życie za wierność Bogu i ziemskiej ojczyźnie. Przebaczyć oznacza jednak wyrzec się zemsty i nienawiści, uczestniczyć w budowaniu zgody i braterstwa pomiędzy ludźmi, narodami i krajami, co stanowi podstawę pokojowej przyszłości. Ważna jest więc przeszłość w perspektywie przyszłości. Dokument podkreśla, że uznaje się autonomię władzy świeckiej i kościelnej, lecz opowiada się także za współpracą w dziedzinie troski o rodzinę, wychowania, ładu społecznego i innych kwestii ważnych dla dobra społeczeństwa. Umacnia się tolerancję, a przede wszystkim broni się fundamentalnych swobód na czele z wolnością religijną i prawem do obecności religii w życiu publicznym.

Sygnatariusze przesłania zgodnie podkreślają, że ze szczerą troską, nadzieją i miłością patrzą na młodzież, którą pragną uchronić przed demoralizacją oraz wychowywać w duchu Ewangelii. Chcą uczyć młodych miłości do Boga, człowieka i ziemskiej ojczyzny oraz kształtować w nich ducha chrześcijańskiej kultury, której owocem będzie szacunek, tolerancja i sprawiedliwość.

Człowiek jako jednostka rozumna istnieje w sobie i dla siebie, jest suwerennym podmiotem działania stanowiącym o sobie. Poprzez akty wyboru celów, sposobów i warunków działania wzbogaca się wewnątrznie, ciągle dążąc do coraz doskonalszego wymiaru własnej podmiotowości. Proces ubogacania swojej osobowości w zasadniczym stopniu jest procesem ciągłego wyboru wartości. Trwa on przez całe życie człowieka. To, na ile człowiek jest wiernym wobec wybranych wartości, jaka jest ich treść i struktura, określa wymiary jego człowieczeństwa. Przybliżyła to doktryna społeczna Kościoła Rzymsko - Katolickiego w kontekście pracy człowieka.

Pedagogika ma nie tyle przekazywać wiadomości, ile zapewnić pierwsze miejsce humano - mądrości, wyrażającej się zdolnością do rozwiązywania życiowych problemów. Musi być bardziej zorientowana ku wartościom człowieczeństwa. W takim oczekiwaniu patrzy społeczeństwo. Uczniowie i studenci są wrażliwi na prawdę, piękno, sprawiedliwość, na inne wartości duchowe. Pragną odnaleźć siebie samego, dlatego szukają, czasem burzliwie szukają, prawdziwych wartości i cenią tych ludzi, którzy ich nauczają i według nich żyją. Takie są potrzeby etycznego wymiaru praw człowieka w świetle istotnych wartości.

Człowiek jest istotą strukturalnie wpisaną w sieć relacji społecznych. Człowiek jest sobą poprzez prawdę. Jedną z najbardziej elementarnych potrzeb człowieka jest potrzeba więzi z sensem, wartościami i normami. Jeżeli nikt i nic nie przekazuje podstawowej wiedzy, hierarchii wartości i sensu życia, to grozi to próżnią sensu i norm. Powrót do norm, do wartości, a tym samym do etyki stał się dla współczesnego człowieka sprawą być albo nie być. Nauka oddana bez reszty prawdzie ma być w służbie pokoju i rozwoju. Mądrość pedagogiczna wskazuje na niebezpieczeństwa. Pedagogika religii podkreśla, że doświadczenie sensu pracy jest możliwe, o ile jest ona w sposób pozytywny wbudowana w ogólne środowisko życia człowieka: udaną rodzinę, poczucie solidarności międzyludzkiej, kontekst społeczny, w którym szanuje się godność człowieka i w sposób wiarygodny zabiega się o sprawiedliwość i inne istotne wartości.

LITERATURA

1. T. Wójcik, Aktywny patriotyzm, [w:] Wychowawca, nr 04 / 2003.
2. Encyklopedia Popularna, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1993, wydanie XXIII, s. 624 ; S. Dubisz, Uniwersalny słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, t. 3, s. 74; E. Sobol, Nowy słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 642.
3. Jan Paweł II, Prawda siłą pokoju, XIII Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1980, [w:] AAS 71, 1979, 1572 –1580, Typis Polyglottis Vaticanis, Citta del Vaticano 1979.
4. M. Włosiński, Godność człowieka i narodu u podstaw współczesnego patriotyzmu polskiego, [w:] Pedagogiczna i etyczna odpowiedzialność. Pedagogická a etická zodpovednosť, Wyd. WSHE Włocławek 2008, s. 52-60.
5. Jozef Bieľak, Spišská Kapitula, [w:] W pedagogicznej służbie narodów, Wyd. WSHE Włocławek 2009, s. 257-265.
6. Jan Paweł II, Chcesz służyć sprawie pokoju – szanuj wolność., XIV Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1981, w: AAS 72, 1980, 126- 1269, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1980.
7. Jan Paweł II, Encyklika Veritatis splendor, Watykan 1993, p. 84.
8. Jan Paweł II, Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości, XXVII Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1994, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1993.
9. Jan Paweł II, Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju, XXII Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1989, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1988.
10. Jan Paweł II, Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia, XXI Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1988, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1987.
11. Jan Paweł II, Pokój i młodzi idą razem, XVIII Światowy Dzień Pokoju – 1. O1. 1985, [w:] Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1984.

12. J. Salij OP, Patriotyzm dzisiaj, w: Wychowawca, nr 9 (165), Kraków 2006, s.16

13. Jana Paweł II, Z rozważań Jana Pawła II przed modlitwą Anioł Pański, Les Combes 1991, [w:] Krople myśli Jana Pawła II, Poznań 2005, s. 18

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ks. dr hab. Marian Włosiński – prof. nzw. Wyższej Szkoły Humanistyczno- Ekonomicznej we Włocławku (Polska), Wydział Nauk Pedagogicznych.